IN THE HIGH COURT OF JUDICATURE AT BOMBAY

BENCH AT AURANGABAD

WRIT PETITION NO.2327 OF 2017

Kaloba @ Maroti s/o Mariba Thorat,
Age-74 years, Occu:Agri.
& Ex-service man,
R/o-Kondha, Tq-Ardhapur,
Dist-Nanded.

...PETITIONER

VERSUS

1) The State of Maharashtra,
Through Secretary of Revenue
Department, Mantralaya,
Mumbai,

2) The Collector,
Collector Office, Nanded,
Tq-Nanded, Dist-Nanded,

3) The Tahsildar,
Tq-Ardhapur,
Dist-Nanded.

...RESPONDENTS

...

Ms. Maya R. Jamdhade Advocate for Petitioner.
Mr.A.V. Deshmukh, A.G.P. for Respondents
No. 1 to 3.

...

CORAM: SUNIL P. DESHMUKH AND S.M. GAVHANE, JJ.

DATE : 20TH AUGUST, 2019

ORAL JUDGMENT [PER SUNIL P. DESHMUKH, J.] :

1. Rule. Rule made returnable forthwith. Heard learned counsel for the appearing parties finally, by consent.

2. The petitioner is seeking writ of mandamus or directions in the nature of mandamus to record/incorporate his name in the revenue record as an occupant, in *Gairan* land to the extent of 5 acres in gut No.25 situated at village Kondha, taluka-Ardhapur, district-Nanded.

3. Succinctly stated, it is the petitioner's case that he had joined army force as soldier in the year 1962 and served for about 20 years and 5 months, taking part in India-Pakistan war/s in

1965-1966 and 1971-1972. He is recipient of various medals from the military department. Around July, 1982 he was discharged from service and since then he has been residing at village Kondha along with his family. The petitioner was landless person. He had applied for grant of 5 acre land in Gut No.25 at village Kondha in Form No.D by following due procedure. Accordingly he had occupied 5 acre land from Gut No.25 at village Kondha and had requested to record his name in 7 X 12 extract. The petitioner has been cultivating said 5 acres land since then.

4. According to the petitioner, he had been cultivating the said land since 1982 continuously and on 18th March, 1982 he had filled in Form No.D and requested the authorities to record his name in 7 X 12 extract, however, his request was not considered. The petitioner had again, on 6th September, 1992, addressed an application to the

Collector and Tahsildar, Nanded. It is in the year 1992, according to the petitioner, in response to his application, information had been solicited by respondent No.2.

5. The authorities had found the petitioner to be in possession and occupation of the said land since long time. Since the petitioner has been cultivating the land and his name is not appearing in 7 X 12 extract, he had been approaching respondents No.2 and 3 continuously and had also filed representation on 11th September, 2015, wherein it has been specifically referred to that with reference to government resolution dated 28th November, 1991 he is praying for regularization of encroachment, he being ex-serviceman and participated in wars and being a scheduled caste person. It is further referred to, pursuant to Maharashtra Land Revenue (disposal of government lands) Rules 1971, rule 11 thereof,

land has to be granted to the person who had been ex-serviceman, serving member of armed forces, a person belonging to scheduled caste, scheduled tribe, who agrees to cultivate the land personally. It is further referred to, since the petitioner being in occupation of the said land since 1980 onwards, his case be considered by regularizing his occupation and encroachment. The government resolutions dated 12th July, 2007 and 9th March, 2007 have also been referred to by the petitioner and accordingly encroachment on government land is sought to be regularized.

6. Respondent No. 3 has filed affidavit in reply stating that the petitioner had been in illegal occupation of government land in the year 1989-1990, however, thereafter he is not in possession over said land. It is being referred to that case of the petitioner would not fit into the criteria prescribed under government resolution

dated 14th April, 1990. It is referred to that on 28th March, 1989, Collector, Nanded resolved to reserve the concerned land for extension of gaothan of village Kondha. It is further being contended that encroachment of the petitioner over government land, pursuant to government circular dated 28th November, 1991, would not be considered for regularization, and government resolution dated 12th July, 2011, issued pursuant to decision of Hon'ble Supreme Court, requires removal of encroachment over *Gairan* land, since it can be used for public purposes of the State and should not be continued to be allotted to a private person. Thus, the claim of the petitioner is disputed.

7. In rejoinder to the petition, the petitioner has made reference to a panchnama dated 6th September, 1992, in which it appears that it is referred to that the petitioner has encroached

over the said land for over 5 to 6 years. It is the case of the petitioner, as a matter of fact water supply charges are being recovered from him for supply of water to his said land. Reference in rejoinder has also been made to government resolution dated 28th December, 1991, according to which, learned counsel for the petitioner submits, encroachment of the petitioner over the *Gairan* land deserves to be regularized.

8. In the decision of Supreme Court in the case of *Jagpal Singh and others vs. State of Punjab and others,* reported in AIR 2011 SC 1123, with reference to which government resolution dated 12th July, 2011 has been issued, appears to have emerged from directions as contained in paragraph 22 thereunder, reading thus:

> "22. Before parting with this case we give directions to all the State Governments in the country that they should prepare schemes for

> eviction of illegal/unauthorized occupants of Gram Sabha/Gram Panchayat/Poramboke/Shamlat land and these must be restored to the Gram Sabha/Gram Panchayat for the common use of villagers of the village. For this purpose the Chief Secretaries of all State Governments/Union Territories in India are directed to do the needful, taking the help of other senior officers of the Governments. The said scheme should provide for the speedy eviction of such illegal occupant, after giving him a show cause notice and a brief hearing. Long duration of such illegal occupation or huge expenditure in making constructions thereon or political connections must not be treated as a justification for condoning this illegal act or for regularizing the illegal possession. **Regularization should only be permitted in exceptional cases e.g. where lease has been granted under some Government notification to landless labourers or members of Scheduled Castes/Scheduled Tribes, or where there is already a school, dispensary or other public utility on the land.”**

9. Government resolution dated 28th November, 1991, in clauses No.(1) and (4) of paragraph No.2 thereunder, read, thus:

“ २. शासकीय पड आणि गायरान जमिनीवरील दिनांक - १ एप्रिल १९७८ ते १४ एप्रिल १९९० या कालावधीमध्ये मागासवर्गीय आणि इतर व्यक्तींनी शेतीसाठी केलेली अतिक्रमणे नियमानुकूल करावीत किंवा कसे हा प्रश्न शासनाच्या विचाराधीन होता. समाजातील गरीब घटकांना चरितार्थाचे साधन मिळावे या उद्देशाने सहानुभूतीपूर्वक विचार करून शासकीय पड आणि गायरान जमिनीवरील दिनांक १ एप्रिल १९७८ आणि १४ एप्रिल १९९० या कालावधीमध्ये मागासवर्गीय आणि इतर भूमिहीन व्यक्तींची शेतीसाठी झालेली व दिनांक -१४ एप्रिल १९९० रोजी अस्तित्वात असलेली अतिक्रमणे महाराष्ट्र जमीन महसूल संहितेच्या (यापुढे "महसूल संहिता" असा उल्लेख करण्यात आलेला आहे.) कलम ४० च्या आणि महाराष्ट्र जमीन महसूल (सरकारी जमिनीची विल्हेवाट करणे) नियम, १९७१ च्या (यापुढे "नियम" असा उल्लेख करण्यात आलेला आहे.) नियम ४३ च्या तरतुदींमधील आदेशित अंशतः बदल करून (परिशल मॉडिफिकेशन) खालील शर्ती व अटींवर नियमानुकूल करण्याचा शासनाने धोरणात्मक निर्णय घेतला आहे.

(१) दिनांक - १ एप्रिल, १९७८ आणि दिनांक- १४ एप्रिल १९९० या कालावधीमध्ये झालेली व दिनांक १४ एप्रिल १९९० रोजी अस्तित्वात असलेली अतिक्रमणे नियमानुकूल करण्यात यावीत.

(२) ....

(३) ....

(४) अतिक्रमण करणाऱ्या प्रत्येक व्यक्तीचे जास्तीत जास्त २ हेक्टर जिरायत जमीन एवढे अतिक्रमण नियमानुकूल करण्यात यावे.’’

10. Government resolution dated 12th July, 2007, annexed to the petition, reads, thus:

"**<u>शासन निर्णय</u>** :

१) महाराष्ट्र जमीन महसूल (सरकारी जमिनीची विल्हेवाट करणे) नियम, १९७१ मधील नियम ११(५) मधील शासकीय जमीन मिळण्याकरीता वार्षिक उत्पन्नाची रु.३५,०००/- हि मर्यादा महाराष्ट्रातील आजी / माजी सैनिकांकरिता रु.१,००,०००/- इतकी वाढविण्यात आली आहे. त्यानुसार सदर नियमात सुधारणा करण्यात येत आहे.

२) महाराष्ट्र जमीन महसूल (सरकारी जमिनीची विल्हेवाट करणे) नियम १९७१ मधील नियम १२(2) (एक) अन्वये आठ की.मी. त्रिज्येच्या आत वास्तव्य करणे आवश्यक असल्याची अट महाराष्ट्रातील आजी / माजी सैनिकांकरिता शिथिल करण्यात येत आहे. आजी / माजी सैनिक नेमून देण्यायोग्य जमिनीच्या जिल्ह्यात निवास करीत असतील आणि त्यांच्या रहिवासाच्या तालुक्यात शासकीय जमीन वाटपास उपलब्ध नसेल तर त्यांना त्या जिल्ह्यातील जमीन मिळण्यास पात्र ठरविण्यात यावे. आजी / माजी सैनिकांच्या कायम वास्तव्याचा पुरावा असलेल्या जिल्ह्याच्या हद्दीतील शासकीय जमिनींचा या संदर्भात विचार करण्यात येईल व पर्यायाने वास्तव्याच्या ठिकाणापासून आठ की.मी. त्रिज्येतील शासकीय जमीन वितरण करण्याची अट आजी / माजी सैनिकांच्या बाबतीत लागू राहणार नाही. त्याप्रमाणे सदर नियमात सुधारणा करण्यात येत आहे.

३) आजी / माजी सैनिकांना शेतीकरिता शासकीय जमीन देण्यासंदर्भातील शिथिल करण्यात आलेल्या अटी व शर्तीचा लाभ देण्यात यावा. महाराष्ट्र जमीन महसूल (सरकारी जमिनीची विल्हेवाट करणे) नियम, १९७१ मधील संबंधित नियम ११(५) व नियम १२(२) (एक) मध्ये सुधारणा करण्याची कार्यवाही स्वतंत्रपणे करण्यात येत आहे."

11. Government circular dated 9th March, 2007, reads, thus:

“ **<u>शासन परिपत्रक</u>** :-

शासकीय पड / गायरान जमिनीवरील दि. १.४.१९७८ ते दि. १४.४.१९९० या कालावधीत शेतीसाठी झालेली व दि. १४.४.१९९० रोजी अस्तित्वात असलेली अतिक्रमणे शासन निर्णय दि. २८.११.१९९१ व शासन परिपत्रक दि. २२.४.१९९२ मधील अटी व शर्ती पूर्ण करीत असलेल्या अतिक्रमणदारांची अतिक्रमणे नियमानुकूल करण्याच्या सूचना दि. १६.१२.१९९८ च्या शासन निर्णयान्वये देण्यात आलेल्या आहेत. तसेच शासन परिपत्रक दि. २३.३.१९९९ अन्वये शासकीय पड / गायरान जमिनीवरील शेतीची अतिक्रमणे नियमानुकूल करण्याची कार्यवाही तातडीने करण्याबाबत सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांना कळविण्यात आलेले होते. तथापि प्रत्येक जिल्ह्यात उपरोक्त कालावधीमधील नियमानुकूल करण्याबाबतची बरीच प्रकरणे अद्यापि प्रलंबित असल्याचे लोकप्रतिनिधींनी शासनाच्या निदर्शनास आणले आहे. तसेच राज्यातील भटके व विमुक्त जाती अभ्यास व संशोधन समितीनेही या प्रकरणी सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांना अतिक्रमणे नियमानुकूल करण्याबाबत सूचना द्याव्यात, अशी शिफारस केली आहे.

२. संदर्भाधीन शासन निर्णय क्र.१ प्रमाणे शेतीची अतिक्रमणे नियमानुकूल करण्याची कार्यवाही विहित मुदतीत पूर्ण करणे आवश्यक होते. तथापि प्रदीर्घ कालावधी लोटूनही याबाबतच्या प्रकरणांत अद्यापि निर्णय घेण्यात आलेला नाही. क्षेत्रीय स्तरावर याबाबत संनियंत्रण योग्य प्रकारे होत नाही, असे आढळून आले आहे. तेव्हा याबाबत आता पुन्हा असे आदेश देण्यात येते की, शासन निर्णय दि. २८.११.१९९१ व शासन निर्णय दि. २२.४.१९९२ मधील अटी व शर्तीनुसार शासकीय पड / गायरान जमिनीवरील शेतीची अतिक्रमणे नियमानुकूल करण्याबाबतची कार्यवाही अद्यापही प्रलंबित आहे, अशा प्रकरणी खास मोहीम काढून तीन महिन्याच्या आत पात्र अतिक्रमणे नियमानुकूल करण्याची कार्यवाही सर्व जिल्हाधिकाऱ्यांनी अग्रक्रमाने करावी. तसेच सर्व विभागीय आयुक्तांनी आपल्या विभागातील प्रलंबित प्रकरणाबाबत मासिक बैठकीत आढावा घेऊन त्याबाबत पाठपुरावा करावा व कार्यवाही पूर्ण केल्याचा अहवाल शासनास तात्काळ पाठवावा. शासनाच्या धोरणानुसार अपात्र ठरणारी अतिक्रमणे तात्काळ काढून टाकण्याची कार्यवाही वरील मुदतीत पूर्ण केली जाईल, याबाबत दक्षता घेण्यात यावी. तसेच संदर्भाधीन अर्ध शासकीय

पत्र क्र. ६ मध्ये नमूद केलेल्या विवरणपत्रात केलेल्या कार्यवाहीचा अहवाल शासनास तात्काळ सादर करावा. ”

12. Observations of the Supreme Court have been appreciated in paragraph 7 of government resolution dated 12th July, 2011, reading thus:

“ ७. गावकऱ्यांच्या सार्वजनिक वापरासाठी ग्रामपंचायतीकडे निहित केलेल्या जमिनी तसेच गायरान जमिनीवरील अतिक्रमणांबाबत **सिव्हील अपील क्रमांक ११३२/२०११ @ एसएलपी (सी) ३१०९/२०११ जगपाल सिंग व इतर विरुद्ध पंजाब राज्य व इतर या याचिकेवर मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दि.२८/१/२०११ रोजी पुढीलप्रमाणे निरीक्षण नोंदविले आहे** व आदेश दिले आहेत:-

(१) शतकांपासून गावाच्या ताब्यात असलेल्या सार्वजनिक वापरातील जमिनी (common village land) व गायरान जमिनी गावकऱ्यांच्या विविध उपयोगात आहेत. जसे गुरांना पाणी पिण्यासाठी, धुण्यासाठी तलाव, हंगामाचे धान्य साठवणुकीसाठी जागा, पाणंद रस्ते/ वहिवाटीचे रस्ते, पीक मळणीसाठी, मुलांना खेळण्यासाठी, मनोरंजन, सर्कस, रामलीला इत्यादीसाठी मैदान, बैलगाड्या स्थानक, जलस्त्रोत, मोकळी जागा व स्मशानभूमी, दफनभूमी इत्यादी प्रयोजनांसाठी गावाच्या ताब्यात होत्या. या जमिनींची मालकी स्थानिक कायद्यानुसार शासनाकडे होती. शासनाने या जमिनींचे व्ययस्थापन ग्रामसभा/ग्रामपंचायतींकडे सोपविले होते. या जमिनींचे सार्वजनिक वापरासाठीच्या जमिनी म्हणून असलेले स्थान अबाधित राखण्यासाठी त्यांना अहस्तांतरणीय (inalienable) वर्ग देण्यात आला होता. असे असले तरी अपवादात्मक परिस्थितीत काही जमीन भूमिहीन शेतमजूर, अनुसूचित जाती/ जमातीच्या व्यक्तींना देणे अनुज्ञेय होते यात शंका नाही. मात्र हे अगदी अपवादात्मक परिस्थितीच करणे अपेक्षित होते. गावकऱ्यांच्या सार्वजनिक वापराच्या हक्कांचे इतक्या आस्थेने सरंक्षण करण्यात आले होते की, काही कायद्यांमध्ये स्पष्टपणे नमूद करण्यात आले आहे की, या जमिनींची मालकी शासनाकडे असली तरी त्यामुळे गावकऱ्यांचे सार्वजनिक

हक्क नष्ट होत नाहीत. मात्र स्वातंत्र्यानंतर समाजकंटक लोकांनी बाहूशक्ती, धनशक्ती व राजकीय शक्तीद्वारे मोठ्या प्रमाणावर सार्वजनिक जमिनी हडप केल्याचे आढळून आले आहे. प्रशासनाचे हेतुपुरसर दुर्लक्ष व स्थानिक शक्तींच्या संगनमताने हे साध्य करण्यात आले आहे. सबब, राज्य शासनांनी शासकीय गायरान / गुरचरण व ग्रामस्थांच्या सार्वजनिक सोयी-सुविधांसाठी असलेल्या जमिनीवरील अतिक्रमणे तात्काळ निष्कासित करून सादर जमिनी लोकांच्या सार्वजनिक उपयोगासाठी संबंधित ग्रामपंचायतीकडे सुपूर्द करण्याबाबत तात्काळ कार्यवाही करण्यासाठी विशेष कृती कार्यक्रम तयार करावा.

(२) या कार्यक्रमांतर्गत संबंधित अतिक्रमण धारकांना कारणे दाखवा नोटीस देऊन संक्षिप्त सुनावणी घेण्यात येऊन त्वरेने अपात्र अतिक्रमणे निष्काषित करण्याची कार्यवाही करावी.

(३)..

(४) ज्या प्रकरणात शासनाच्या निर्णयाद्वारे भूमिहीन शेतमजूर, अनुसूचित जाती / जमातीतील व्यक्ती इत्यादींचे अतिक्रमण नियमानुकूल करण्याबाबत यापूर्वीच निर्णय घेण्यात आला आहे, अशी अतिक्रमणे तसेच शाळा, दवाखाना किंवा इतर सार्वजनिक प्रयोजनार्थ बांधकाम यांची अगोदरच अस्तित्वात असलेली अतिक्रमणे वगळण्यात यावीत. "

13. The circumstances, thus, are pointer to that having regard to position, since it is not the case on behalf of the respondents that the petitioner had not filed application as referred to in the petition, particularly on 18th March, 1982 and other on 6th September, 1992, it appears

that taking into account relevant circumstances, facts and taking into account observations in paragraph No.22 of the decision of the Supreme Court in the case of *Jagpal Singh and others vs. State of Punjab and others* (supra), and taking into account government resolutions, circulars (supra), the concerned authorities shall decide the application filed by the petitioner, as early as possible, preferably within six months from the date of receipt of copy of this decision, by giving proper opportunity to the petitioner.

14. Rule is made absolute accordingly. Writ petition is disposed of.

(S.M. GAVHANE, J.) **[SUNIL P. DESHMUKH, J.]**

asb/AUG19